

Çokkültürlülük Bağlamında Türkiye’de Çokkültürcü Medya ve TRT Kürdi*

FİLİZ AYDOĞAN BOSCHELE**
faydogan@marmara.edu.tr

AYSEL AY***
aysel.ay@marmara.edu.tr

Özet: Çokkültürlülük kavramı uzun bir geçmişe sahip olsa da çokkültürcü anlayış ve politikalar anlamında modern sonrası zamana denk gelmektedir. Etnik azınlıklara ve yerlilere yönelik geçmiş politikaların artık etkisini yitirdiği bir dönemde ortaya çıkan çokkültürcülük yaklaşımı, günümüz açısından, alternatif yaklaşımlarla birlikte halen anılmakta ve uygulanmaktadır. Türkiye’de de, 1990’lı yıllarda çeşitli nedenlerle dile getirilen, ancak uygulama açısından 2000’li yıllarda örneklerini gördüğümüz çokkültürcü liberal politikalar, medyaya da yansımıştır. Bu nedenle çalışmada söz konusu çokkültürcü politikaların Türkiye özelinde, medya örneklerine, kamu hizmeti yayıncılık anlayışı çerçevesinde değinilecektir. Bu bağlamda Türkiye’deki ilk çokkültürlü kamu hizmeti yayıncılık örneği olan TRT KÜRDİ’nin açılmasıyla sonuçlanan sürece dikkat çekilecektir.

Anahtar kelimeler: Çokkültürlülük, Çokkültürcülük, Türkiye, TRT, KÜRDİ.

Giriş

Çokkültürlü toplumlar tarihsel açıdan hep var olmuştur ancak geçmişteki bu toplumlar bağlı oldukları yapılaraya yönelik kültürel ya da coğrafik bir talebi olmamasının yanında kendisine verilen haklardan fazlasını talep etmemekte idi. Ancak özellikle de II. Dünya Savaşı sonrasında o güne kadar karşılaşılan kültürel ayrımcılıktan kaynaklı acı olaylardan sonra (Yahudilere yapılanlar, Siyahilere yapılanlar, soykırım vb.) dünya genelinde birçok ülke liberal politikalara yöneldi. Her ne kadar bu politikalar bazı ülkelerin ulus-devlet anlayışı ile çelişse de Kanada, ABD ve Avustralya başta olmak üzere çokkültürlü anlayışı benimsediler. Bu durum günümüz çokkültürlü toplumlarını ortaya çıkarmış oldu. II. Dünya Savaşı öncesi çokkültürlü toplum ile savaş sonrası çokkültürlü toplum arasındaki en önemli fark; farklı kültürlerinin eşitlik taleplerinin ortaya çıkmasının yanı sıra, gelişen teknoloji ve kü-

* Bu makale, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Bilimleri Doktora Programında gerçekleştirilmekte olan doktora tez çalışmasından üretilmiştir.

** Prof. Dr., Marmara Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Radyo Televizyon ve Sinema Bölümü.

*** Arş. Gör., Marmara Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü.

reselleşmenin sonucunda görmezden gelinmesi mümkün olmayan kültürel çeşitlilik farkındalığının gelişmesidir.

Günümüzde çokkültürlülüğün kavramsal olarak varlığı tartışılmakta ve yerine farklı kavramlar getirilse de toplumların farklılıkları ve aynılıkları ile birlikte yaşama çabaları devam etmektedir. Dünyada olduğu gibi Türkiye’de de çokkültürlü yapının getirdiği sorunlarla tarihi boyunca karşı karşıya kalmıştır. Bu açıdan Türkiye, geçmişin çokkültürlü yapılarını temsil eden Osmanlı İmparatorluğundan aldığı çokkültürlü miras ile postmodern dönemin çokkültürcü anlayışı ve çözümü ile yüzleşmek durumunda kalmıştır. Ancak ulus-devlet anlayışı ile kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nde de uzun süre bu çokkültürlü yapı kabul edilmemiştir. 1990’lı yıllara gelindiğinde bazı küçük değişikliklere rastlansa da çokkültürcü yaklaşımla ele alınan değişiklikler ancak 2000’li yıllarda gerçekleşebilmiştir. Söz konusu bu değişiklikler medya yönüyle kendini göstermiş, çokkültürcü medya temsilleri yayın hayatına başlamıştır.

Bu bağlamda çalışmanın sorunsalı; çokkültürcü anlayış ve politikaların, çokkültürcü medya uygulamaları açısından, kamusal yayıncılık örneği çerçevesinde nasıl şekillendiğini gözlemlemektir. Çalışmanın amacı, dünyadaki çokkültürcü uygulamalarda olduğu gibi; çokkültürcü yaklaşım ve politikadaki mevcut olumsuzlukların Türkiye’deki uygulama örneklerinde de gözlemlenebilir olduğunu göstermektir. Bu nedenle çalışmada ilk olarak kültür ve kültürel kimlik kavramlarına değinilerek farklı bakış açılarına yer verilecektir. Çokkültürlülük ve çokkültürcülük olgularının gelişimi ve farklı yaklaşımlar irdelenecektir. Türkiye’deki çokkültürcülük anlayışının geç gelişmesinde etkili olan toplumsal ve yasal sorunlara değinilerek, Batıdaki gelişmeler ışığında, Türkiye açısından günümüzde geline noktaya atıfta bulunulacaktır. Son olarak çokkültürcü medya uygulamasının kamusal yayıncılık örneği olan TRT KÜRDİ’nin program içeriklerine ve söyleminde dikkat çeken noktalara yer verilerek, TRT KÜRDİ kanalında yer alan bazı program içeriklerinden örneklerle bu duruma dikkat çekilmeye çalışılacaktır.

Kültür ve Kültürel Kimlik

Kültür kavramı birçok farklı tanıma sahiptir. Bu nedenle benzer anlamlar barındır- sa farklı düşünürlerce farklı açıklamalarla anlam bulmuştur. Bu düşünürlerden biri olan Asa Briggs’e göre; kültür kavramını tanımlama çalışmalarının çoğu, kültür keli- mesinin yanlış kullanıldığı anlamından esinlenmiştir. Buna neden olarak 18. ve 19. yüzyıllar boyunca kelimenin mütevazı kökeninden çok uzak olan yeni anlamlar ka- zanmasını gösteren Briggs, bazı insanlar için kültürün bir yönüyle gösteriş olduğunu iddia etmektedir. Ona göre; “bu düşünce yapısı için kültür, kendi içinde bir şey, bir işlem değil de bir durum veya belki de kişilerin ya da toplumların ya sahip olduğu ya da olmadığı bir ilerleme biçimi idi.”¹ Kültür kavramının değişken ve dönüşen bir ya- pıya sahip olduğu geçmişe bakılarak gözlemlenebilir bir durumdur. Ancak bu dönü- şümlerin toplumu ve toplumu yöneten erkleri nasıl şekillendirdiği ve yönlendirdiği asıl önemli konudur.

¹ Asa Briggs, “Kültür”, (Çev.) Sevim Kebeli, *Millî Folklor* 19/74, (2007): 99.

Kültür kavramı üzerindeki tüm araştırmalar aynı zamanda kimlik oluşumunun da tarihselliğine atıfta bulunmaktadır. Kültür ve kimlik kavramları ise küresel çaptaki tüm tartışmaların içeriğini oluşturan diğer kavramları da içinde barındırmakta, ya da etkilemektedir. Aynı zamanda bu durum dönem dönem yeni kavramların ortaya çıkmasında neden olmaktadır. ‘Kültürel kimlik’ kavramı da yine bu süreçlerin etkisinde süre gelen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında ‘Kültürel kimlik’ kavramını daha doğru anlamlandırabilmek için öncelikle ‘kimlik’ kavramına değinmek gerekir.

Kimliğin oldukça karmaşık ve bir o kadar da belirli bir kavram olduğunu belirten Douglas Kellner, kimlik için yapılan felsefi açıklamanın kişinin ‘öz’üne vurgu yaptığını değinmektedir. Ancak Kellner’a göre kimliğin diyalektiği ve farkı Batılı düşünceye saplanmış durumdadır. Kimlik arayışını Amerika’da 1960 ve 1990 yıllarındaki dönüşümlerle açıklayan Kellner’a göre; bireyler, özellikle de 1960’lı yıllarda kültürel kimliklerinin keşfi için bağlı oldukları toplumsal grupların tarihsel araştırmaya başlamış bu da kimlik politikalarının gelişmesini sağlamıştır. Ayrıca Kellner; bu kimlik politikalarıyla, önceden kimliğin tanımı aile, din, halk grupları meslek ya da siyasi ideolojilerle yapıldığını ancak medya çağında kişilerin kimlik tanımlamalarının da değiştiğini iddia etmektedir. Buna göre, söz konusu ‘medya çağı’nda insanlar kendilerini ünlülerle özdeşleştirme yoluna gitmiş, idealleri ve stilleri taklit edilerek bu medya kültürü ile sarmalanmıştır. Ortaya çıkan bu yeni kültürel kimliğin içine; feminist, muhafazakar, gay, milis, çevreci küreselleşme karşıtı eylemci gibi toplumsal hareketlerin ortaya çıkardığı figürler ile yeni kimlik şekilleri girmiştir. Bunlarla birlikte 90’lı yıllardan günümüze, Amerikan politikalarında kimliğin önemli bir yer edinmesini toplumsal kimliğin kaynaklarını içinde yer alan ulus devletin ve sınıfın çökmesine bağlayan Kellner’a göre; bireyler bu nedenle cinsiyet, ırk, etnik köken, cinsel tercih, din ve toplumsal aidiyetin diğer unsurlarına yönelmişlerdir.² Bu noktada belirtmek gerekir ki; bu dönüşüm sadece Amerikan toplumuna has bir durum değildir. İletişim teknolojilerindeki gelişmeler, ulus devlet hakkındaki söylemler tüm dünyada tartışılmaktadır. Yalnızca tartışılmakla kalınmamakta etkileri ülke politikalarına ve ilgili ülke halklarının düşünce şekline ve yaşam biçimlerine yansımaktadır. Bu nedenle tıpkı kültür de olduğu gibi kimliğin de durağan ve etkileşime kapalı bir unsur olduğu düşünülemez. Ancak kültürden farklı olarak inşa edilebilir bir içeriğe sahiptir. Bu nedenle, özellikle de ‘öteki’ üzerinden inşası düşünüldüğünde kimlik, daha politize edilmeye de müsait bir olgudur.

Kültürel kimlik yaklaşımlarında ise iki farklı bakış açısı söz konusudur. Bunlardan ilki özcü kültürel kimliktir ki bu anlayışa göre; kültürel kimlik tamamlanmış bir olgu, oluşmuş bir özdür. İkinci yaklaşımda ise tarihsel gelişime vurgu yapılarak daha geniş perspektiften yaklaşılmaktadır. Buna göre; kültürel kimlik, üretilmekte olan, devamlı olarak bu üretim sürecinin içinde yer alan, hiçbir zaman bütünüyle tamamlanmamış, gelişime ve değişime açık bir olgu olarak ele alınmaktadır.³ Hall ise, kültürel kimliği zaten var olamayan bir şey olarak yorumlayarak kültürel kimliğin mekanın, zama-

2 Douglas Kellner, *Medya Gösterisi*, çev., Zeynep S.Doğruer, (İstanbul: Açılım Kitap, 2013), 217-220.

3 Necla Mora, “Medya ve Kültürel Kimlik”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* 5/1, (2008): 4.

nın, tarihin ve kültürün ötesine geçtiğini söylemektedir. Kültürel kimlikler bir mekandan gelir ve bir tarihe sahiptirler. Bununla birlikte, bir geçmişe sahip olan her şey gibi, kültürel kimlikler de devamlılığı olan bir dönüşüm içindedirler. Ebediyen var olan, köklü sabit bir geçmişe sahip olmaktan oldukça uzaktırlar; sonu olmayan bir tarihe, kültüre ve güç “oyun”larına bağımlı olmaktadır. Keşfedilmeyi bekleyen, keşfedilince de benliğimizi ebediyen güvence altında tutacak, sadece geçmişin “geri alınması” durumuna dayanmaktan oldukça uzaktırlar; kimlikler bizi belirli bir konuma yerleştiren ve kendimizin de belirli bir konumda yer aldığımız, birbirinden farklı durumlara verdiğimiz adlardır, geçmişimizin hikâyeleridir.⁴ Nitekim Kymlicka da kültürel kimliğin, birincil olarak özdeşleşmeye dayandığını belirterek özdeşleşmenin; bir kültür içinde bireyin, kendini daha güven içinde hissetmesi için oldukça önemli bir unsur olduğunu ifade etmektedir.⁵ Bu nedenle kültürel kimliğin ortaya çıkışı aynı zamanda ulusal kültürün yaratılmış olması ile ulusal devletin yönetiminde, belirli coğrafik sınırları içinde yaşayan tüm bireylerin ortaklaşa yaşadıkları, hissettikleri tarihsel, kültürel kimlik, diğer bir deyişle ‘biz’lik duygusudur.⁶

Çokkültürlülük, Çokkültürcülük ve Çokkültürlü Toplum

Çokkültürlülük kavramı günümüzde farklı kültürel grupların aynı ülke ya da toplum içinde yer almasını tanımlarken kullanılmaktadır. Söz konusu kültürel tanımlamalara klasik içeriğin aksine yenileri eklenirse de genel anlamda ‘Çokkültürlü toplum’ kavramı, toplum içinde yer alan, iki veya daha fazla kültürel topluluğu içeren bir toplum olarak ifade edilebilir. Çokkültürlülük, söz konusu kültürel topluluğu oluşturan grup ya da bireylerin dil, din, ırk, etnisite, tarih gibi farklılıklarına dayanmaktadır. Çokkültürlülük anlayışının kabulü eşitlikçi bir anlayışın yanı sıra farklı kültürlerin varlığına işaret etmektedir. Monist kültür anlayışı ile tamamıyla zıt olan bu anlayışı ortaya çıkaran temel olgular ise; göç ve etnik ve yerli azınlıklardır. Elbette her toplumun kendi toplumsal, politik ve tarihsel koşullarında göçmen nüfusun ortaya çıkışı ya da etnik azınlıkların tarihsel plandaki konumu farklılıklar arz etmektedir. Fakat ortaya çıkan sorunlar ve yaklaşımların çıkış noktası bu çerçevede olmaktadır. Ayrıca belirtmek gerekir ki; bir ülke ‘Çokkültürlülük’ kavramının tartışmasına ve bu yönde politik çalışmalarının olup olmamasına göre ‘çokkültürlü toplum’ olarak ele alınmaktadır. Aksi takdirde toplumların hepsinde farklı koşullardan kaynaklı çokkültürlülü yapıardan söz edilebilir ancak bu yönde politik çalışmalar ya da düzenlemeler olmaması, ilgili ülkeleri ‘çokkültürcü’ yaklaşımların dışına koymaktadır. Bununla birlikte ‘çokkültürcü’ olarak anılan düşünürler de yine ‘çokkültürlü toplum’un farklı bakış açılarından da olsa, savunucuları olmaktadır.⁷

Parekh, gay, lezbiyen, feminist gibi grupların da geniş çokkültürlülük terimi altında toplanmasına rağmen aslında çokkültürlülüğün, bu yeni hareketlerin yalnızca birkaçıyla ilişkili olduğunu belirtmektedir. Buna göre; ‘Çokkültürlülük’ sadece farklılık

4 Necdet Subaşı, “Kültürel Kimliğin Melezleşmesi ve Alevi Modernleşmesi”, haz., Gönül Pultar, Tahire Erman, *Türk(iye) Kültürleri*, (İstanbul: Tetragon Yayınları, 2005), 299-317.

5 Edibe Sözen, “Modernite ev Kültürel Kimlik” *Sosyoloji Konferansları*, (1998): 153-160.

6 Mora, “Medya”, 4.

7 Milena Dojtycheva, *Çokkültürlülük*, çev., Tuba Akıncılar Onmuş, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2009), 15-25.

ve kimlikle ilgili değildir aynı zamanda, kültürle kaynaşmış olan ve kültürden beslenen farklılık ve kimliklerle, dahası; bir gruptaki insanların kendilerini ve dünyayı anlamakta, kişisel ve toplu yaşamlarını düzenlemekte kullandıkları inançlar ve uygulamaların tamamıyla ilgilidir. Kişisel tercih kaynaklı farklılaşmaktan çok, kültür kaynaklı farklılıklar bir ölçüde otorite taşır ve ortak geçmişten gelen bir anlam ve önem sistemiyle kaynaşmaları sebebiyle modellenmiş, şekillendirilmiştir. Bu tanımdan hareketle çokkültürlülüğün, kültürel çeşitlilik veya kültürle kaynaşmış farklılıklarla ilişkili olduğu söylenebilir. Bununla birlikte, çokkültürlü toplum iki ya da daha fazla sayıda kültürel topluluğu içeren toplumdur. Böyle toplumlar kültürel çeşitliliğe temelde iki şekilde tepki verebilir ve bu tepkiler farklı iki şekilde olabilir. Toplum, çeşitliliği hoş karşılayıp destekleyebilir; kendine bakışının önemli bir parçası haline getirebilir ve kendisini oluşturan kültürel toplulukların kültürel isteklerine saygı duyabilir; ya da bu toplulukları bütünüyle veya kısmen, baskın kültürün bünyesinde asimile etme eğiliminde olabilir. Toplumun yönelimi ve değerleri ilk durumda çokkültürcü, ikinci durumda tekkültürcüdür. ‘Çokkültürlü’ terimi kültürel çeşitlilik olduğu gerçeğine işaret ederken, ‘çokkültürcülük’ terimi bu gerçeğe verilen standart bir tepkiyi belirtir.⁸

Çokkültürlülük ile ilgili tartışmaların ortaya çıkışını ise, Will Kymlicka şöyle anlatmaktadır; İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünya, Hitlerin yaptığı etnik ve dinsel kıyımdan irkılmış bunun da etkisiyle Birleşmiş Milletler, farklı ırklar ve toplumların lehinde yeni bir ideolojik anlayış benimseme yoluna gitmiştir. Bu yeni ideoloji ilgili ülkeleri, insanlar arasındaki eşitliğe yönelik bir takım kalıcı politik hareketlerin olmasına yönlendirdi. Söz konusu politik hareketleri üçe ayırabiliriz. Bu hareketlerden ilki, sömürgeleştirme mücadelesidir. İkincisi ise, 1955- 1965 yılları arasında Afrikalı-Amerikalı sivil haklar hareketi tarafından başlatılan ve örneklenen ırk ayrımı ve ayrımcılığa karşı mücadeledir. Sonuncu ise; 1960’ların sonlarında ortaya çıkan çokkültürlülük ve azınlık hakları mücadelesidir. Tüm bunların hepsi ayrımcılık karşıtlığı ile birlikte insan hakları mücadelesinin ikinci dalgasının prensipleri çerçevesinde gelişmiştir. Ancak toplumsal dışlama ve yaftalama için bunlardan daha fazlasını ele almak gerekmekte idi. Birçok Batı ülkesinde, etnik, ırksal ya da dinsel azınlıklara karşı, açık devlet destekli ayrımcılık, büyük ölçüde insan hakları mücadelesinin ikinci dalgasının etkisi altında, 1960 ve 1970’lerde durmuştur. Ancak birçok toplumda etnik ve ırksal hiyerarşik yapı; ekonomik eşitsizlik yönüyle, politik temsil açısından, sosyal yafta ve kültürel yok sayılış devam etmekte idi. Kymlicka, tüm bunlardan ötürü çokkültürlülüğün çeşitli formları bu eşitsizliklerin aşılabilmesi için geliştirilmiş olduğunu belirtmektedir.⁹

Küreselleşmenin ve teknolojik gelişmelerin getirdiği yeni dünya düzeni koşullarında ortaya çıkan tartışmaların içeriğinde de ‘kültür, ister politik amaçlı olsun ister ekonomik her zaman bir takım dönüşümlerin ilk başvuru kaynağı olmaktadır. Keza, söz konusu homojen kültür hayali de aslında yeni bir şey değil, sadece ulusal baz-

8 Bhikhu Parekh, *Çokkültürlülüğü Yeniden Düşünmek Kültürel Çeşitlilik ve Siyasal Teori*, çev., Bilge Tanrıseven, (Ankara: Pohenix, 2002), 7.

9 Will Kymlicka, “Multiculturalism: Success, Failure, and The Future?”. *Transatlantic Council on Migration, Migration Policy Institute* (2012): 6.

daki bu hayal artık daha küresel ve bu durum bir kesimi sindirip ötekileştirirken 'beridekileri güçlendirip küreye hâkim kılmada önemli bir işleve sahiptir. Kültür politikaları da çoğunlukla bu nihai amaç doğrultusunda gelişmektedir. Bu nedenle yüzyıllarca yok sayılan veya bir şekilde entegre edilmeye çalışılan kültürler artık göz ardı edilememesi nedeniyle yeni politik arayışlar içine girildiği söylenebilir. Çokkültürlülük bu politikaların neticesinde postmodern bir çözüm anlayışı olarak ortaya çıkmıştır. Nitekim modern devletin ulusal kimlik üzerine kurulu politikaları artık dönüşmek durumunda kaldı. Özellikle de Soğuk Savaş sonrası dünyada milliyetçilik olgusu daha tartışılır bir hal aldı ve eksik yönleri, yönetimleri yeni kültürel açmazlara sürükledi. Bu da kültürel konularda revizyon anlamına gelmekte idi. Bu nedenle homojen kültürel kimliğin içinde sakladığı heterojen potansiyeli daha fazla kamufle edemediği gibi radikalize etmenin sonuçları ile karşı karşıya kalındığı söylenebilir. Çağın sorunsalı sadece küreselleşmenin kültürel sonuçları değil, homojen kültüre ait parametrelerinin çökmesidir de aynı zamanda.

Söz konusu parametrelerin yerini alan veya alma eğiliminde olan çokkültürcü düşünce ve politik sistem anlayışını ortaya çıkaran en önemli faktörler ise; ulusal azınlıklar ve göçtür (günümüz açısından mülteciler de ayrı bir yere sahip olmaktadır). Çokkültürlü yapıları ortaya çıkaran söz konusu parametreler toplumsal koşullara göre farklı coğrafyalarda farklı içeriklerin ağır basması ile gerçekleşmiştir.

Türkiye’de Çokkültürlülük ve Çokkültürcü Medya Uygulamaları

Çokkültürlülük anlayışının Batı’da ortaya çıkmasını sağlayan etkenlere baktığımızda göç ve yerli ırkların varlıkları üzerinden gelişen bir anlayış görülmektedir. Ancak Türkiye açısından ele alındığında söz konusu 'Çokkültürlü' Batı toplumlarının koşullarından söz edilemez ya da tam olarak mevcut durumu ifadeye yetmemekte olduğu görülür. Çünkü Türkiye ne ABD, Kanada, Avustralya ve Kuzey Avrupa ülkeleri gibi bir yerli ırkın varlığını asimile ederek kurulmuştur ne de İngiltere, Fransa gibi sömürgelerinden göç alan ülkelerinin yanında, birçok Avrupa ülkesinde karşılaştığı üzere yoğun göç dalgalarının etkisinde kalmıştır. Türkiye, Osmanlı İmparatorluğundan aldığı farklı kültürlerle ait mirası ulus devlet sınırları ve düşüncesi içinde tek bir kültürde lağvetmiştir. Unutulmaması gereken bir husus da; Türkiye’deki mevcut farklı kültürel kimliklerin, Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan çok daha önce bu topraklarda yaşaması hatta tarihsel açıdan Türk soylulardan dahi önce bu topraklarda yaşamlarını sürdürüyor olmalarıdır. Bu anlamda Batı’daki etnik azınlıklar veya yerlileri hatırlatsa da tam olarak bu kategoriye almak da oldukça güçtür. Bu nedenle Türkiye’deki çokkültürlü yapı muadil gösterilen ülkelere oldukça farklılık arz etmektedir. Bu nedenle günümüzde gelinen bu nokta uzun ve karmaşık bir sürecin neticesi olarak gerçekleşmiştir.¹⁰

Ancak bu durum bir süre sonra tıpkı ABD, Kanada, Avustralya ve Avrupa ülkelerinde olduğu gibi siyasal, ekonomik ve kültürel değişimlerin, dış politikaların da etkisiyle ve toplumsal sorunların gün yüzüne çıkmasıyla birlikte - söz konusu ülkelere

10 Ertan Özensel, "Doğu Toplumlarında ve Türkiye’de Birlikte Yaşama Arayışı: Çokkültürlülük mü? Yoksa Yeni Bir Model mi?." *Akademik İncelemeler Dergisi* 8/3 (2013): 10-15.

yaklaşık 30 yıl sonra da olsa- artık ‘çok kültürlü’ çerçevede ele alınmak durumunda kalınmıştır. Günümüz dünyasında, özellikle de 2001/11 Eylül ve 7/7 Londra gibi olaylardan bu yana, çokkültürlü düşüncenin varlığının sorgulanmakta ve yerine kültürlerarasılık, transkültür gibi kavramların tartışılmaktadır.¹¹ Türkiye açısından ise, çokkültürcü anlayış mevcut kültürel yapısını açıklamada yetersiz kalmakla birlikte, ele alınması gereken konular veya değişikliklerde de yine ilgili ülkelerin gerisinden bu tartışmalara katılmaya çalışılmaktadır. Çok kültürlü yapının gerekleri içinde yer alan medyada farklı kültürlerin temsili durumu da Türkiye’de ancak 2000’li yıllarda söz konusu olabilmektedir.¹²

Bu nedenle aslında günümüzde tartışa geldiğimiz konuları ‘çokkültürcülük’ kavramından çok ‘post-çokkültürcülük’ olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır. Çünkü günümüz dünyasında geride kalmış gibi duran çokkültürcülük anlayışı aslında yenilenerek, yeni kavramlarla revize edilerek yine farklı kültürlerin biraradalığı üzerine tartışmalarını sürdürmektedir ki bu durum yine karşımıza şu veya bu nedenle olsun ‘çok’lu bir kültür yapısını çıkarmaktadır. Diğer bir deyişle ‘çokkültürlülük sonrası’ ‘çokkültürcülük’ anlayışı devam etmektedir. Ancak Türkiye, kendisine özgü nedenlerle tarihsel açıdan bu süreci oldukça geriden takip etmiştir.

Öte yandan, Türkiye’deki kültürel farklılıklar açısından tarihi olarak var olan birlik-telik üzerinden oluşan söylemlerde genel anlamda; her zaman aynı kültürü ve tarihi paylaştığımız söylemi vardır ve bu nedenle mevcut farklılıkların aynı zamanda farklı bir dile dolayısıyla farklı bir kültüre de sahip olduğuna uzun süre değinilmemiştir. Günümüzde özellikle de Avrupada göç nedeniyle ortaya çıkan çokkültürlü toplum düşüncesindeki en büyük sorunlardan biri yasal olarak tanınma içeriğinde de yer alan unsur ‘dil’dir. Dil hem birey hem de devlet açısından önemli bir unsuru ki ulus-devlet yapısına sahip olan ülkelerde çoğunlukla karşılaşılan temel unsur tek dilliliktir. Dil bireyin topluma entegrasyonunda aslında en büyük etkenlerden biridir de aynı zamanda. Çünkü dil, özellikle de belli bir eğitim seviyesi ile de pekiştiğinde, bulunan toplumu anlama ve kendini ifade etme sorununu ortadan kaldırmaktadır. Dil unsuru çözülemediğinde ise, gerek sosyal faaliyetler olsun gerekse geçim sağlamada olsun bir takım problemlerle karşılaşma ihtimali oldukça artmaktadır.¹³ Eğitim düzeyi yüksek kişiler dahi mevcut mesleklerini icra etmek için buldukları ülkenin yerel dilini bilmek durumundadır. Keza sosyalleşmenin de ana unsurlarından biri yine dil olmaktadır.

Ancak Türkiye açısından düşünüldüğünde mevcut tarihsel çokkültürlü yapının getirişi olarak herkesin Türkçe bildiği düşünülür. Ancak ülke içindeki göç ve eğitim konusu düşünüldüğünde bu durumun bu kadar iç açıcı olmadığı söylenebilir. Özellikle de genç olmayan nüfusta çoğunluğu kadın olmak üzere, genel anlamda iyi bir Türkçe

11 Derek McGheek, *End of Multiculturalism: Terrorism, Integration and Human Rights*, (UK:McGraw-Hill Education, 2008), 11-12.

12 Vahap Coşkun, M. Şerif Derince ve Nesrin Uçarlar, *Dil Yarası: Türkiye’de Eğitimde Anadilinin Kullanılmaması Sorunu ve Kürt Öğrencilerin Deneyimleri*, (Diyarbakır: DİSA Yayınları, 2010), 34.

13 Murat Varol, “Cumhuriyetten Günümüze Zazaca’nın Eğitim Faaliyetleri İçerisindeki Durumu”, *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* (2015): 1072.

ve yüksek eğitim düzeyinden yoksun olunduğu söylenebilir. Bu da göç edilen bölgeye uzun süre entegre olamama anlamına gelmektedir. Bu entegrasyon süreci arttıkça edinilmiş ırkçı ve ulus devlet menşei önyargıları pekiştirme ihtimali de artmaktadır. Fakat Türkiye’de bu tartışmalar daha önce de belirtildiği gibi, oldukça yakın bir tarihte gündeme geldiğinden toplumdaki farklı dile sahip ırkların –özellikle de Kürt asıllı vatandaşlar- entegrasyonun insani yollardan çözümü de gecikmiştir.¹⁴

Bunun yanında belki de Kürt halkı açısından ‘entegrasyon’ kelimesini kullanmak da çok doğru olmayabilir. Çünkü Türkiye’nin coğrafik anlamda kültürel dağılımına bakıldığında bu entegrasyon durumu batı bölgelerine göç eden kişiler için söylenebilir. Ancak Türkiye’nin genel koşulları çerçevesinde düşünüldüğünde bu daha çok ulus devlet anlayışı ile silikleşen veya silikleştirilmeye çalışılan farklı kültürlerin varlığının ‘kabulü’ olarak görülebilir. Batı toplumları için bu durum daha çok ‘tanınma’ olarak ifade edilse de geçmişinin bir olduğu söylenen bir toplum için, tarihi varlığı ve geçmişi olan bu durumu ‘kabul’ ederek ancak çözüm üretilebilir. Türkiye, Sünni Türk, Alevi Türk, Sünni Kürt, Alevi Kürt, Çerkez, Laz, Ermeni, Gürcü, Yahudi, Rum, Arap, Süryani gibi küçük ya da büyük oranda elli farklı Müslüman ya da gayrimüslim etnik grubu barındıran çok-etnikli ve çokkültürlü bir ülkedir. Ancak, Cumhuriyet’in 1923 yılında kurulmasıyla birlikte, Türkiye’de toplumda yer alan farklı etnik ve kültürel çeşitliliğin büyük ölçüde tanınmadığı görülmektedir.¹⁵ Türkiye’deki çokkültürlülük için burada belirtilmesi gereken en önemli unsurlardan biri de, kuşkusuz Türkiye’nin sahip olduğu farklı kültürel kimliklerin Batı dünyasından çok daha farklı bir geçmişle var olduklarıdır.

Söz konusu çokkültürcü taleplere geline süreç ise oldukça karmaşık ve bir o kadar da uzun bir yolda ilerlemiştir. Türkiye’de bugünkü mevcut etnik ve dinsel kökenli toplumsal sorunların tümüne burada değinilmesi mümkün olmamakla birlikte bu gibi sorunların ve homojen ulus-devlet anlayışının ortaya çıkışındaki temel parametrelerden söz edilebilir. Bunlar arasında 2004 yılındaki ‘Azınlık Raporu’nda da belirtildiği üzere; ilk olarak 1923 yılında imzalanan Lozan Antlaşması’nda ‘azınlık’ kavramı için Türkiye’nin değerlendirmesine bakılabilir. Türkiye Lozan Antlaşması’nda etnik, dilsel ve dinsel farklılıkları öngören maddeleri kabul etmemiş, yalnızca gayrimüslimleri azınlık olarak saymıştır.¹⁶ Ayrıca bu durum tarih kitaplarında Lozan’da taviz verilmeyen konular içinde yer almakta ve övgü kaynağı sayılmaktadır. Dolayısıyla azınlık sayılmayan ve bu saymama başarı olarak addedilen, etnik ve dinsel (daha çok mezhepsel, çünkü gayrimüslimler Müslüman olmayan toplulukları ifade etmektedir) topluluklara yönelik bir tanınmanın bu gibi bir ulus-devlet anlayışı içinde var olması pek olası görülmemektedir.

Söz konusu raporda ayrıca; kültürel kimliğe yönelik hakları doğrudan ilgilendiren ve yine benzer şekilde etnik ve dinsel anlamda toplumsal sorunlara yol açan önemli

14 Martin van, Bruinessen, *Ağa, Şeyh, Devlet*, çev., Banu Yalkut, (İstanbul: İletişim Yayınları,2013), 445-461.

15 Ayhan Kaya, “Giriş: Ötekini Anlamak Mümkün mü?”, Der., Ayhan Kaya, *Farklılıkların Birlikteliği: Türkiye ve Avrupa’da Birarada Yaşama Tartışmaları*, (İstanbul: Hiperlink Yayınları, 2014). 23-50.

16 “Azınlık Raporu Tam Metni” Başbakanlık İnsan Hakları Danışma Kurulu, erişim 15 Mart 2016, <http://www.memurlar.net/haber/11980/>.

bir unsur olarak da mevzuattaki dil kısıtlaması ele alınmaktadır. Azınlık dilleri açısından en temel hakkın kullanılmasına engel teşkil etmektedir. Aksi durum da cezai müeyyidelere tabi tutulmuştur. Anayasa'nın 3/1. Maddesinde yer alan "Türkiye devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür. Dili Türkçedir."¹⁷ ifadelerinin çokkültürcü anlayışta eleştirilmesinin en büyük nedeni yine dil ve bundan kaynaklı monolitik yaklaşımdır.

Farklı kültürel kimliklerin yok sayılmasına diğer bir örnek ise; nüfus sayımlarıdır. Bu sayımlarda Kürtler ya hiç sayılmamış ya da 'Kürt' kavramı en dar anlamıyla alınarak yalnızca Kürt nüfusun bir kesimi 'Kürt' olarak kabul edilmiştir (örneğin, hiç Türkçe bilmeyen, sadece Kürtçe konuşanın Kürt sayılması gibi). Böylelikle, 1955 nüfus sayımına göre 24 milyonluk nüfusun 1.5 milyonunun Kürtçe konuştuğu sonucuna varılmıştır. Bu sayı Türkiye'de yaşamakta olan Kürt nüfusun yarısından da azdır.¹⁸

Kürtçe yayınlara yönelik yasak ise 1991'e değin sürmüştür. Bu nedenle 1990'lı yıllara kadar Türkiye'de çokkültürcü yaklaşımdan söz etmek pek mümkün görünmemektedir. Özellikle de Dersim Olayı^a, 6-7 Eylül Olayları (1955'te Rumlara ve Yahudilere yönelik yağma ve saldırılar gerçekleşmiş ve sonrasında bu halkların büyük bir kısmı göç etmiştir), Maraş Olayı^b, Çorum Olayı^c, Sivas Olayı^d ve Gazi Mahallesi^e gibi olaylar Türkiye'nin çokkültürcü yaklaşım zemininden ve yurttaşlık anlayışından ne kadar uzak kaldığının birer kanıtı olarak değerlendirilmektedir.¹⁹ Bu olaylar her ne kadar farklı zamanlarda ve yerlerde gerçekleşmişse de hedef alınan topluluklar hep benzer etnik ya da dini/mezhepsel ayrımcılıkların neticesinde gerçekleşmiştir. Bunun yanı sıra 1990'lar da yeterli anlamda sosyo-politik zeminde etnik ya da dini azınlık haklarına yönelik somut adımlar atılmamış, kültürel kimlik tanımı 21. yüzyıla sarkmıştır.

Bu nedenle Türkiye'de bu yöndeki çokkültürcü politikalara yönelik ilk adımlar da Türkiye'nin kendi iç dinamiklerinden ziyade dış politikaların yaptırımları çerçevesinde ortaya çıkmıştır. Bu yaptırımlardan en önemlisi ise Avrupa Birliği Uyum Paketleridir ve bu süreçte ortaya çıkan bazı gelişmelerdir.

17 "Azınlık Raporu Tam Metni".

18 Bruinessen, *Ağa, Şeyh, Devlet*, 29.

a "Dersim Olayı veya Dersim Ayaklanması, şimdiki ismiyle Tunceli'de 1937 -1938 yıllarında vuku bulan oldukça geniş kapsamlı bir isyan olarak değerlendirilmektedir. Bu isyanı yatıştırmak için Türkiye Cumhuriyeti tarafından düzenlenen harekâta ise "Dersim Harekâtı" denilmektedir. Bu olay kimi tarihçiler tarafından bir isyan olarak görülmekte, kimilerince ise bir katliamdır." Aysel Ay, *Alevilik Olgusu Bağlamında Sivas Olayı'nın Türk Yazılı Basınına Yansımaları*, (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2010). 78.

b 19 -24 Aralık 1978'de meydana gelen ve tarihe 'Kahramanmaraş Katliamı' olarak da geçen Maraş olayları, 12 Eylül darbesine gerekçe olarak kullanılan olaylardan biri olarak görülmektedir. Ay, "Sivas Olayı", 86.

c 28 Mayıs 1980 tarihinde "Sünniler Alevilerin işyerlerini tahrip ediyorlar" gerekçesiyle Çorum'un en yoğun caddesinde, büyük ölçüde çocuk ve genç olan bir grup, intikam sloganlarıyla yürüyüşe geçmesiyle alevlenen Çorum olayları ancak 10 Temmuz'da yatıştırılabilmektedir. Olaylarda toplam 57 kişi hayatını kaybetmiş, iki yüzü aşkın kişi de yaralanmıştır. Ay, "Sivas Olayı", 90-95.

d 2 Temmuz 1993'te yaşanan Sivas Olayı sonucunda toplam 37 kişi hayatını kaybetmiştir. Bunlardan ikisi otel görevlisi, ikisi göstericilerdendir. Ancak 33 kişi Pir Sultan Abdal şenliklerinin katılımcılarıdır. Bu isimlerin içinde yazarlar, gazeteciler, şairler, ozanlar ve iki de küçük kardeş vardır. Ay, "Sivas Olayı", 113.

e 12 Mart 1995'te cereyan eden Gazi Mahallesi'nde çıkan olaylarda toplam 17 kişi hayatını kaybetmiştir. Olaylar sonrasında yapılan otopsielerde yaşamını yitiren 17 kişiden 7'sinin polis mermisi ile hayatını kaybettiği tespit edilmiştir. Bu mahallede yaşayanların çoğu Alevi ya da Kürt kökenlidir. Ay, "Sivas Olayı", 98.

19 Ay, "Sivas Olayı", 78-98.

Türkiye ve AB arasındaki yaklaşık kırk yıllık süreç içinde, 1999 senesi önemli bir dönemeç noktası olmuştur. 1999 yılında Finlandiya'nın başkenti Helsinki'de toplanan 'Helsinki Zirvesi'nde, Türkiye'nin Avrupa Birliğine aday üyeliği kesinleşmiştir. 1990'lara değin küresel sosyolojik değişimin etkisinde ivme kazanan kültürel kimlik politikasının, Türkiye'de bulunan ilgili azınlıklar açısından, bu kez Helsinki Zirvesi'nde alınan kararlar neticesinde, demokratikleşme süreci derinleşerek, farklı bir karakter kazanmakla birlikte ve ortaya çıkan bir takım etnik ve kültürel istemlerin devlet erki tarafından tanınma yoluna gittiği görülmektedir.²⁰

Söz konusu bu gelişmeler aynı zamanda Türkiye için çokkültürcü politikaların başlangıcı sayılabilir. Her ne kadar bu süreç Batı'daki çokkültürcü politikaları en az otuz yıl geriden takip ediyor olsa da Türkiye gibi etno-seküler bir ülke için ilk olma özelliğindedir. Bu nedenle oldukça büyük bir önem arz etmektedir. Söz konusu değişiklikler 2004 Azınlık Hakları Raporuna kadarki gelişmelere değinilecek olursa; 2001'de, anayasanın 26. ve 28. Maddelerinde yer alan "kanunla yasaklanmış dil" ibaresi Anayasadan çıkarılmıştır. 9 Nisan 2002 tarihli İkinci Uyum Paketi'nde de Basın Kanunu'nda yer alan "yasaklanmış dil" ifadesi kaldırılmıştır. 3 Ağustos 2002 tarihli Üçüncü Uyum Paketi'nde ise, radyo ve televizyonlarda farklı dillerde yayın serbestliği getirilmiştir. 3984 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun'un 8. maddesinde değişikliğe gidilerek, "Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerde" yayınlara ve 2923 sayılı Yabancı Dil Eğitimi ve Öğretimi Kanunu'nda değişikliğe gidilerek, söz konusu dil ve lehçelerin öğretilmesi için özel kursların açılmasına imkân verilmiştir.²¹

Her ne kadar söz konusu uyum paketleri sonraki yıllarda devam etse de uygulama aşamasında bazı sıkıntılarla karşılaşmıştır. Bu sıkıntıların yaşanmasında en büyük etken ise, ulus-devlet yapısının uzun yıllara dayanan hegemonik ve monist anlayışının yansımaları olarak görülmektedir. Örneğin Kürtçe, Lazca gibi dillerde yayın yapılması yönünde TRT ile ilgili kanunlarda değişiklik yapılmasına rağmen dönemin TRT yönetimi Kürtçe yayın yapamayacağını belirtmiş, kanun değişikliği 2002'de yapılmasına rağmen ilk yayının yapılması 2004 yılını bulmuştur. Benzer bir şekilde Kürtçe dil kurslarında da bürokratik sorunlar çıkmış kurs isimleri tartışma konusu olmuştur. Bu nedenle dönemin siyasi iktidarı bu hususu düzenlemek için yedinci uyum paketi çıkartarak sınıf açmayı kolaylaştırmıştır. Aynı şekilde başlangıçta yalnızca TRT bünyesinde Kürtçe ve diğer dillerde kısa süreli yayınlar yapılırken 2009'da TRT6 kurulmuş, tüm programlarda Kürt dilinin lehçeleri kullanılmıştır.²²

10 Ocak 2015'te adı "TRT KÜRDİ" olarak değişen TRT 6'nın kuruluşu Türkiye'deki çokkültürcü yaklaşımı sembolize eden bir uygulama olmuştur aynı zamanda. TRT 6 açıldıktan sonra ise, birçok farklı eleştiri ve değerlendirmeye tabi olmuştur. Bu durumu Kürtleri var saymanın bir yolu olarak görenlerin yanı sıra Kürtleri oyalama hareketi olarak da görülmüş, kimilerince de gerekli ama yetersiz bulunmuştur. Ayrıca

20 Kaya, "Giriş", 11.

21 Coşkun, Derince ve Uçarlar, *Dil Yarısı*, 34-35.

22 Baskın Oran, *Türkiye'de Azınlıklar: Kavramlar, Teori, Lozan, İç Mevzuat, İçtihat, Uygulama*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2010), 122-132.

anayasal bir güvencesi olmadığı için siyasal partilerin ideolojilerine göre açılıp-kapatılabilecek bir kanal olarak da değerlendirilmiştir. Emel Geçer'in "Türkiye Medyasını Anlamak" adlı kitabında medya ve siyasetten isimlerle yaptığı röportajlarda şöyle yorumlara rastlanmaktadır: Mehmet Ali Birand, TRT 6'ın açılışı için; "Nihayet devlet: 'Kürt vardır, Kürtçe vardır, bu insanlar da benim insanlarımdır' dedi" demektedir. Gazeteci Namık Durukan, Nuray Mert, politikacı Mehmet Bekaroğlu ise, gerekli bir adım olarak görmenin yanı sıra; kanalın yasallık meşruiyeti olmadığını, Kürtçeyi inkâr eden bir anayasal yapı varlığını sürdürürken bunun gerçekleşmesinin yetersiz olduğunu vurgulamaktadırlar. Anayasa çalışması sonucunda açılan bir kanal olmadığını dolayısıyla kapatılabileceğinin altını çizmektedirler. Altan Tan ise, bunu bir gelişme olarak görmemekte Kürtlerin böyle bir ihtiyacı olmadığını düşünmektedir. Hasan Cemal, Kürt realitesinin resmen tanınması olarak yorumlamaktadır. Dilek Kurban ise, "uydu antenlerinin olduğu bir dünyada TRT 6'ın bir önemi yok" demektedir ve herkesin ROJ TV izlediğini iddia etmektedir. Tüm bunlarla birlikte, TRT KÜRDI'nin ilk kuruluş amacı arasında illegal kanallara alternatif oluşturmak da yer almaktadır. Ayrıca dönemin Milli Eğitim Bakanı Hüseyin Çelik, TRT 6 adıyla açılan ve 10 Ocak 2015'te TRT KÜRDI olarak anılmaya başlayan kanal için, (ilk açıldığı sıralar) "Türkçe yapılan propagandanın Kürtçe yapılması" şeklindeki yorumu yalanlamakta ve ROJ TV'ye alternatif oluşturduğu için PKK ve BDP tarafından eleştirildiğini iddia etmektedir.²³

Öte yandan, TRT 6, (bugünkü adıyla TRT KÜRDI) üzerine yapılan bir izleyici araştırmasında ortaya çıkan sonuçta da; Türkiye Kürtleri için önemli bir gelişme olarak görülmekte ve Kürtlerin Cumhuriyet tarihinde ilk kez tanınması olarak değerlendirilmektedir. Özellikle de TRT KÜRDI'yi düzenli olarak izleyenlerde ortaya çıkan genel algı, Kürt kültürel kimliğinin yaşamasına olanak tanınması, varlığının kabulü olarak görülmektedir. Ancak kanalı izlemeyenler anadil ve yayıncılık politikalarına kuşkuyla yaklaşmakta ve eleştirmektedirler. Ayrıca TRT KÜRDI'nin iktidar söyleminden uzak kalmadığı, kanalı izleyen ve izlemeyenlerce ortak bir yargı olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak yine de TRT KÜRDI izleyicisi olan Kürt halkı, genel anlamda devlet eliyle açılmış olan kanalın varlığından memnun olduğu gözlemlenmektedir. Bunların dışında araştırmada dikkat çeken bir diğer husus; TRT KÜRDI'nin halen legal veya illegal olan diğer Kürtçe kanallar karşısında yeterli bir yere sahip olamaması veya etkili bir alternatif oluşturamamasıdır. Ayrıca Kuzey Irak'tan yayın yapan Kürdistan TV ve Türkiye üzerinden, çoğunlukla Türkçe yayın yapan İMÇ TV, Kültürel anlamda Kürtleri daha iyi temsil ettiği düşüncesi hâkimdir.²⁴

TRT KÜRDI'de Program İçerikleri ve Söylem

2009 yılı Ocak ayının başında yayın hayatına başlayan ve Kürtçe yayın yapan TRT 6 (şimdiki adı ile TRT KÜRDI) aynı zamanda Türk televizyon tarihinde bir ilk olmuştur. İlk açılışında İstiklal Marşı eşliğinde Türk barajının göndere çekilişi yayınlan-

23 Ekmel Geçer, *Türkiye Medyasını Anlamak Demokratik Bir Yapı Mümkün mü?*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2013), 159-166.

24 Esra Arsan, "Türkiye Kürtlerinde TRT Şeş Algısı: Anadilde Yayıncılık Üzerine Bir Araştırma", *Raoul Wallenberg Enstitüsü-Rapor* (2015): 149-151.

miş, aynı akşam saat 19:00'da dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın önceden kaydedilmiş bir konuşması Kürtçe dublajlı olarak verilmiştir. Erdoğan konuşmasında kanalı şu şekilde tanımlamaktadır: “Demokrasinin özgür sesi olarak; insani değerleri yüceltecek, barış ve huzuru besleyecek, ayrımcı, dışlayıcı değil birleştirici olacaktır. Demokrasimizin gelişmesine derinleşmesine katkıda bulunacaktır.” Erdoğan konuşmasını Kürtçe ‘TRT6 hayırlı olsun’ (“*TRT 6 bi xêr be*”) diyerek bitirmiştir.²⁵

Nicholas Glastonbury'e göre; Erdoğan'ın TRT6'nın (şimdiki TRT KÜRDİ) açılış konuşmasındaki sözleri, Cumhuriyet'in geleneksel dili ekseninde ilerliyor ki bu dil birlik, ulus ve ayrılmazlık mesajları vermektedir. Ancak bu konuşma aynı zamanda hükümetin Kürtlere yönelik yönetim mantığını da anlamaya yönelik bir bakış açısı da sunmaktadır. TRT KÜRDİ'nin kuruluş amacı olması gereken vatandaşlığı teşvik etmek ve Kürtlerin Türk çokkültürlü yapısı içine girmeleri için onlara çağrıda bulunmaktır. Böyle yaparak TRT KÜRDİ'nin muhalifleri kapsaması ve idare etmesi amaçlanmaktadır. Erdoğan'ın konuşmasının sonlarında değişen dilsel söylemi bu yeni yönetim mantığına bir atıf gibidir.²⁶

Öte yandan, TRT KÜRDİ kanalında, kuruluşundan bu yana birçok farklı içerikte program yayınlamıştır. Söz kanalda en çok dikkati çeken unsur ise; bir kamusal yayıncılık anlayışıyla kurulan kanalda, günümüzde kamusal yayıncılığa yönelik eleştirileri içinde barındıran bir yapıya sahip olması olarak nitelenebilir. İktidarın ‘Barış Süreci’ olarak nitelendirdiği çalışmalar neticesinde kurulan ve çokkültürcü politikalar açısından önemli bir yere sahip olan TRT KÜRDİ yayın içeriklerinde de bu endişeyi 2015 yılına kadar sürdürmüştür. Örneğin, Xemla Şevé (Gecenin Süsü) adlı müzik programında iktidarın politikalarına yönelik olumlu atıflar ve destek içerikli konuşmalar yer aldığı görülmektedir. Ayrıca programlarda devamlı olarak barış sürecinin ve barışın gerekliliği ve öneminden, Türk ve Kürt milletlerinin kardeşliğinden söz edilmektedir.²⁷

Öte yandan, Kobani olaylarının olduğu 6-7 Ekim 2014 tarihlerinden sonra (26.10.2014 tarihli programda) gözlemlenen bu içeriklerde Kobani'nin Barış Süreci'ne etkileri göz önünde bulundurularak toplum açısından kanaat önderi olarak gösterilebilecek isimler programda konuk ediliyor. Söz konusu müzik programının konukları olan bir akademisyen (Kürt kadını hakkında geniş bir araştırma yapan bir öğretim üyesi) ve avukat Kürt halkı için önemli bir yere sahip olan Bediuzzaman Said-i Nursiden örnek vererek, cehalet, fakirlik, ihtilaf hastalıklarının olduğunu ve bunun çözülmesi ve ittifakın olması gerektiğinden bahsedildiği gözlemlenmektedir. Ayrıca, “Ancak biz zikzaklar çizsek de diğer devletlere fırsat vermeyeceğiz ve bunun üstesinden geleceğiz” diyor. Bunun yanında; her ne kadar kötü olaylar yaşansa da bazı yerlerde, örneğin Diyarbakır'da halkı iyi olduğu vurgusuyla, misafirperverliği hatırlatılarak, Kürt halkının kötü yönlerinin ön plana çıkarılmaya çalışılmasından yakınıyor. Geleceğe yönelik umutlardan bahsediliyor, “ümidimiz kırılrsa da biraz ge-

25 Nicholas Glastonbury, “Specters of Kurdish Nationalism: Governmentality and Counterinsurgent Translation in Turkey”, *Critical Multilingualism Studies* (2015): 59.

26 Glastonbury, “Specters of Kurdish Nationalism”, 59.

27 “Xemla Şevé”, erişim 20 Ekim 2014, <http://www.trt.net.tr/televizyon/detay.aspx?pid=37833>.

leceğin iyi olacağı eskiye dönüş olmayacağı” belirtiliyor.²⁸ Eski, kötü günlere dönüş olmayacağı vurgusu yapılarak, bir yönüyle iktidar söylemi izleyiciye aktarılmış olmaktadır.

Bunun yanında avukat olan konuk Arapça ayet ve hadislerle ve büyük düşünürler aracılığıyla (Hobbes, İbni Haldun gibi) barışın gerekliliği üzerine vurgu yapmaktadır. İnsanlar arasında hep bunun olduğu ancak şu an siyasetçilerin (hem Kürt kanadının hem iktidarın) bunu masaya yatırdığı ve çözmeye çalıştığı ancak bunun zaman alacağı söyleniyor. Ancak bunu istemeyenlerin kendi çıkarları için bozgunculuk yaptığı söyleniyor. Silah satıcılığı yaptıkları bunun için bizleri kullandıkları vurgulanıyor.²⁹ Bu anlatımda dini referansların verilmesi bir yönüyle, dini konuları ve referansları önemseyen Kürt halkının hassasiyetleri göz önünde bulundurularak, hedef kitleye göre bir söylem gerçekleştirildiğini ortaya koymaktadır.

Öte yandan, söz konusu olayların sadece ilgili dönemde yaşanmadığı, yüz yıllardır çekilen bir sıkıntı olduğu ve ilk kez çekilmediği vurgulanarak, olaylar olağan bir duruma indirgenmektedir. Bununla birlikte iyi şeylerin çoğalması ve Kobani’deki insanların çektiklerine sıkça vurgu yapılarak Kobani’ye yönelik bir sahip çıkma tavrı sergilenmektedir. Programda, Kobani’deki halkın hiç değilse manen yanında olmaları gerekliliğine değinilirken, çalınan uzun hava türküler Kobani’deki ve diğer zulüm gören Kürtlere hediye edilmekte ve bu şekilde sonlandırılmaktadır. İlgili türkünün sözlerinde ise ‘Kürt olma’ vurgusunun yanı sıra zalime atıf yer almaktadır.³⁰ Geleneksel renklerde ve motiflerde giyinen kadın sunucu programı kapatırken “Haftaya kadar kavgasız kalın” diyerek barış vurgusu yapmaktadır.

TRT KÜRDİ’de yer alan programlarda, 2015’e kadar genel anlamda Barış Süreci’nin gelişimini destekler içeriklere ve söylemlere rastlanmaktadır. Ayrıca Kürt halkı için tarih boyunca derin anlamları olan olaylar Kürt toplumunun geleneksel bakış açısı ile anlatılmaktadır. Örneğin; 01.11.2014 tarihli programda Şeyh Sait’in torunu (Kasım Fırat) ile bir röportaja yer verilmekte ve bir belgesel şeklinde Şeyh Sait olayı Kürt halkının kabulleri üzerinden anlatılmaktadır. İlgili programda Şeyh Sait’in ailesine yönelik sürgün sonrası çekilen sıkıntılara değinilmektedir. Ayrıca anlatılanların gerçekliğinin güçlenmesi açısından dönemin milletvekillerinden birinin yeğeni de röportaj verenler içinde yer almaktadır. Cumhuriyet tarihi boyunca Şeyh Sait isyanı hakkında alışageldiğimiz söylemin aksine ilgili kişiyi ve aileyi tanıtmak amacı güdülmekte, bölgenin saygı duyulan bir büyüğü şeklinde tanımlanmaktadır. Benzer bir söylem içeriği de Civak ü Siyaset (Toplum ve Siyaset) adlı programda görülmektedir. Halen yayınlarına devam eden programda, iktidarın Kürt toplumu için önemli görülen rolüne sıkça değinilmektedir.

Tüm bunlarla birlikte TRT KÜRDİ Kanalında yer alan programlar TRT’nin Türkçe yayın yapan kanallarından oldukça farklı bir program içeriğine sahip olduğu görülmektedir. Bu farklılık özellikle Kürt halkından oluşan izleyicinin kültürel yapısı gö-

28 “Xemla Şevé”.

29 “Xemla Şevé”.

30 “Xemla Şevé”.

zetilerek oluşturulmuş olduğu belirtilebilir. Örneğin halen yayınlanmakta olan 'Seyda' ve 'Yeneye heqiqet' adlı programlar, dini konuların ve sorulan tartışıldığı veya anlatıldığı bir içeriğe sahiptir. Bu tür içeriklerin olduğu programlar TRT'nin Türkçe kanallarında yalnızca Ramazan Ay'ı dolayısıyla yer almaktadır. Bu nedenle Türkçe olan TRT daha seküler bir anlayışa sahip olduğu, TRT KÜRDİ'nin ise izleyici kitlesi nedeniyle farklılaştığı söylenebilir.

Bununla birlikte TRT KÜRDİ'nin Kürt kimliğini bu şekilde farklı bir yaklaşımla ele alması ve Türkiye toplumundaki genel kabullerden ziyade kendi toplumsallığı içinde ele alması hem olumlu hem de olumsuz sonuçlara neden olma potansiyeline sahiptir. Burada çokkültürcü politikalara yönelik eleştiriler ışığında bakılacak olursa; söz konusu bu farklılaşma, Türkiye toplumlarında uzun süre -halen- 'öteki' konumunda olan Kürtlerin kendisine ait bir kültürü olduğu vurgusunun yanı sıra toplumun diğer etmenlerinden uzak bir kültürü olduğu, dolayısıyla 'aynı' olmadığı vurgusunu da barındırmaktadır. Bu durumun gerçekliğinden söz edilebilmesi ile birlikte, Kürt toplumu kendi kültürünün içine sıkıştırılan, başka bir kültür yanında var olamayacak bir konuma da itilebilme tehlikesini de barındırmaktadır. Ayrıca söz konusu bu farklılık çokkültürcü yaklaşıma eleştirilerde de belirtildiği gibi; 'öteki'nin daha da ötekileşmesine neden olma potansiyeline sahip olduğu belirtilebilir.

Sonuç ve Öneri

Kültür kavramı kuşkusuz tüm toplumlar için önemli bir yere sahiptir. Kültür aynı zamanda bireyin bulunduğu toplumla kimliksel bağlamında da önemli bir rolü üstlenmektedir. Bu nedenle birden fazla kültürü içinde barındıran çokkültürlü toplumlar aynı zamanda çok kimlikli toplumu da içinde barındırmaktadır. Ancak bu durum geçmişten günümüze monist yaklaşımların, güç sahiplerin gölgesinde gelişmiş ve dönemin siyasal anlayışı ile şekillenmiştir. Bunun sonucunda da kültürel ve kimliksel hakların yeterince tanınmadığı sorunsalı ortaya çıkmıştır.

Bununla birlikte kültürel ve dilsel talepler demokrasilerde daha sağlıklı bir şekilde dile getirilme şansı sağlar ve uygulama beklentisini yükseltir. Her ne kadar ekonomik gücün artması ile sorunların çözüleceği kanısı bazı düşüncelerde yer alsada aslında bu durum kişiyi dilinden ve kültüründen koparmaz. Tam tersine kişi bu şekilde kendisini ifade edebilecek imkânları da elde etmiş olur. Nitekim ihtiyaçlar hiyerarşisinde olduğu gibi kişinin yaşamsal sorunları ortadan kalkmaya başladığında kültürel sorunlara ve hukuki haklara karşı hassasiyeti ve dikkati de artmaktadır. Tüm bu gelişmelerin şekillenmesinde ise kitle iletişim araçları önemli bir yere sahip olmaktadır.

Özellikle de ilgili dili bilme dışında başka herhangi bir eğitim, okuma-yazma bilmeyi gerektirmeyen televizyon gibi görsel-işitsel medya araçları tüm topluma hitap etmede ve algı oluşturmada önemli bir yere sahiptir. Öte yandan kitle iletişim araçlarının devlet erki ve güç sahiplerince kullanılır olması televizyon içeriklerine de septik yaklaşmayı gerektirmektedir. Ancak herhangi bir özel girişimin olmadığı ya da bunun yasa ile engellendiği ortamlarda, devlet erkinin müdahalesi ile toplumsal mutabakat zemininde ve toplumun ortak çıkarları doğrultusunda, söz konusu engellerin devlet

erki tarafından kaldırılması ve yayınların başlatılması daha uygun görülebilir. Bununla birlikte, devlete ait olmayan medya kuruluşları, kamusal yayıncılık araçları ile beraber, medyaya düşen asli görevlerini yerine getirerek bu gelişmelere olumlu katkıda bulunmalıdır.

Söz konusu katkının olabilmesi için farklı kültürlere sahip bireylerin var olduğu toplumlara yönelik her türlü çalışma, toplumun diğer kesimlerinin de hoşnut olacağı bir biçimde ele alınmalı, kültürel kimlik hakları tanınan 'öteki'ne mensup toplumlar da 'öteki' kalıbından çıkabilmesi sağlanacak bir söylem ve yaklaşımla var edilmelidir. Bunun için öngörülebilir doğru yöntemlerden birisi de, kültürlerarası diyalogun sağlandığı, farklılıklardan söz ederken, ayrıntıya da önemli bir vurgunun yapıldığı anlayış biçimleri ışığında hareket edilmesi gerekmektedir.

Kaynakça

- Arsan, Esra. "Türkiye Kürtlerinde TRT Şeş Algısı: Anadilde Yayıncılık Üzerine Bir Araştırma". *AB: Raoul Wallenberg Enstitüsü*, (2015).
- Ay, Aysel, "Alevilik Olgusu Bağlamında Sivas Olayı'nın Türk Yazılı Basınına Yansımaları", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2010.
- "Azınlık Raporu Tam Metni", Başbakanlık İnsan Hakları Danışma Kurulu, Erişim 15 Mart 2016. <http://www.memurlar.net/haber/11980/>.
- Briggs, Asa, "Kültür". Çev., Sevim Kebeli, *Millî Folklor*, 74, (2007): 99-103.
- Coşkun, Vahap, M. Şerif Derince ve Nesrin Uçarlar, *Dil Yarası: Türkiye'de Eğitimde Anadilinin Kullanılmaması Sorunu ve Kürt Öğrencilerin Deneyimleri*. Diyarbakır: DİSA Yayınları, 2010.
- Doytcheva, Milena. *Çokkültürlülük*. Çev., Tuba Akıncılar Onmuş, İstanbul: İletişim Yayınları, 2009.
- Geçer, Emel. *Türkiye Medyasını Anlamak Demokratik Bir Yapı Mümkün mü?*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2013.
- Glastonbury, Nicholas. "Specters of Kurdish Nationalism: Governmentality and Counterinsurgent Translation in Turkey". *Critical Multilingualism Studies*, (2015): 46-69.
- Kaya, Ayhan. "Giriş: Ötekini Anlamak Mümkün mü?", Der., Ayhan Kaya. *Farklılıkların Birlikteliği: Türkiye ve Avrupa'da Birarada Yaşama Tartışmaları*. İstanbul: Hiperlink Yayınları, 2014.
- Kellner, Douglas. *Medya Gösterisi*. Çev., Zeynep S. Doğruer, İstanbul: Açılım Kitap, 2013.
- Kymlicka, Will. "Multiculturalism: Success, Failure, and The Future". *Transatlantic Council on Migration-Migration Policy Institute*, (2012): 1-32.
- Martin van, Bruinessen. *Ağa, Şeyh, Devlet*. Çev., Banu Yalkut, İstanbul: İletişim Yayınları, 2013.
- McGhee, Derek. *End of Multiculturalism: Terrorism, Integration and Human Rights*. UK: McGraw-Hill Education, 2008.

- Mora, Necla. "Medya ve Kültürel Kimlik". *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 5, (2008): 1-14.
- Oran, Baskın. *Türkiye'de Azınlıklar: Kavramlar, Teori, Lozan, İç Mevzuat, İçtihat, Uygulama*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2010.
- Özensel, Ertan. "Doğu Toplumlarında ve Türkiye'de Birlikte Yaşama Arayışı: Çokkültürlülük mü? Yoksa Yeni Bir Model mi?", *Akademik İncelemeler Dergisi*, (2013): 1-17.
- Parekh, Bhikhu. *Çokkültürlülüğü Yeniden Düşünmek Kültürel Çeşitlilik ve Siyasal Teori*. Çev., Bilge Tanrıseven, Ankara: Pohenix, 2002.
- Sözen, Edibe. "Modernite ve Kültürel Kimlik". *Sosyoloji Konferansları*, (1998): 153-160.
- Subaşı, Necdet. "Kültürel Kimliğin Melezleşmesi ve Alevi Modernleşmesi". Haz., Gönül Pultar ve Tahire Erman, *Türk(iye) Kültürleri*. İstanbul: Tetragon Yayınları, 2005.
- TRT KURDİ. "Xemla Şevê". Erişim 20 Ekim 2014, <http://www.trt.net.tr/televizyon/detay.aspx?pid=37833>.
- Varol, Murat. "Cumhuriyetten Günümüze Zazaca'nın Eğitim Faaliyetleri İçerisindeki Durumu". *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, (2015): 1069-1078.

Multiculturalist Media and TRT Kurdi in Turkey in the Context of Multiculturalism

FİLİZ AYDOĞAN BOSCHELE   AYSEL AY

Abstract: *Multiculturalism notion has coincided with postmodern era with respect to multicultural sense and policies in the world, even though the notion itself has a long historical background. Emerged in an era where old policies toward ethnic minorities and natives have become obsolete, multicultural view is still recognized and applied hand in hand with alternative views. As a matter of debate in 1990s, while not put into practice until 2000s in Turkey, multicultural liberal policies have found themselves wide media coverage in recent years. Therefore this study aims to shed a light on the process of launching TRT KURDI as the first multiculturalist broadcasting example in Turkey through investigating media examples from Turkey within the public broadcasting frame.*

Keywords: *Multiculturalism, Multicultural, Turkey, TRT, KURDI.*